

НЕЙРОІГРИ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Олена Севастьянова, вчитель-логопед I категорії
ЗДО «Центр Пагінець»

Головне завдання дошкільної освіти — виховати особистість, у якій сформовано дитячий світогляд, упевненість у собі, почуття власної гідності, емоційну сприйнятливість та вольові риси характеру. Останнім часом у закладах дошкільної освіти спостерігається збільшення кількості дітей з різними порушеннями в розвитку, труднощами в навчанні та в адаптації, із затримкою мовленнєвого розвитку та загальним недорозвиненням мовлення. Для подолання мовленнєвих порушень у дошкільників слід проводити комплексну корекційну роботу. Використання нейроігор на логопедичних заняттях вважаємо досить ефективним прийомом.

Нейроігри – це комплекс багатофункціональних вправ, спрямованих на різностороннє тренування та розвиток мозку.

Основною метою проведення нейроігор для дітей дошкільного віку із тяжкими порушеннями мовлення є:

- розвиток міжпівкульних зв'язків;
- синхронізація роботи обох півкуль головного мозку;
- координація рухів;
- моторне планування;
- покращення розумової діяльності;
- розвиток дрібної та загальної моторики;
- зниження втомлюваності і поліпшення працездатності;
- покращення уваги, пам'яті, швидке відтворювання інформації;
- зняття стресу, напруження;
- попередження порушень, пов'язаних із сприйняттям простору та часу.

Важливо під час логопедичного заняття не перетворювати нейроігри в ціль заняття, слід пам'ятати, що це є лише засіб для досягнення корекційної мети.

Коли варто застосовувати нейроігри в корекційній роботі логопеда? Спробуємо з'ясувати. Якщо у дошкільників з важкими порушеннями мовлення, а нерідко і у малюків загального розвитку ми спостерігаємо такі ознаки:

- різного роду синкінезії (супутні рухи) – дитина пише, малює, висовуючи язик, хитаючи ніжками;
- загальна розгальмованість;
- порушена загальна координація і недостатній рівень розвитку дрібної моторики;
- труднощі під час викладання візерунка чи малюнка з кубиків, паличок, мозаїки;
- важко самотійно одягатися, зав'язувати шнурівки;
- погано змальовує зі зразка;
- плутає «право» і «ліво», не може запам'ятати дні тижня, місяці, пори року;
- важко вивчити вірш напам'ять;
- не може переказати текст;
- не розуміє змісту розповіді;
- дуже довго включається в роботу;
- труднощі концентрації уваги;
- імпульсивність;
- швидка втомлюваність;
- повільність;
- слабка уява;
- слухає, але «не чує» інструкцію;
- не вміє логічно мислити;

- бідний словниковий запас;
- слабка слухомовленнєва пам'ять;
- слабка зорова пам'ять;
- відчуває труднощі розуміння сюжетної картинки, серії сюжетних малюнків.

При умові, що у дошкільника наявна хоча б одна з перерахованих вище ознак, дитині необхідні додаткові заняття для розвитку тієї чи іншої психічної функції. А якщо нічого з вище зазначеного списку не спостерігалось – чудово. Варто використовувати нейроігри як абілітаційні, тобто направлені на виявлення і розвиток різнобічних здібностей дитини. Мозок завжди і з великою вдячністю відгукується на будь-яку увагу до себе, а нейропсихологічні психотехніки – кращий для нього «вітамін», який не пізно починати «приймати» в будь-якому віці. Адже і дорослі, які займаються разом з дитиною нейроіграми, завжди відзначають приплив сил, покращення настрою і навіть омолодження думок, душі і тіла.

Чому ж виникають труднощі у дітей з важкими порушеннями мовлення у засвоєнні нових умінь та навичок? Тому що досить часто у дошкільників клітини головного мозку не встигають дозрівати відповідно до віку дитини. Дисфункція, або незрілість різних ділянок головного мозку призводить до відповідних розладів вищих психічних функцій. Вищі психічні функції не даються дитині від народження, вони соціальні за своїм походженням і проходять тривалий шлях розвитку, починаючи від внутрішньоутробного періоду до подальшого розвитку у дорослому житті. До вищих психічних функцій належать мислення, сприймання, пам'ять, мова, увага, воля, внутрішні почуття, соціальні емоції. І своєчасність утворення, і повноцінність всіх функціональних систем є основою розвитку вищих психічних функцій. Отже, на розвиток вищих психічних функцій впливають 2 фактори: цілісність головного мозку, зовнішня соціальна активація (стимуляція розвитку дитини сприяє формуванню нейронних зв'язків). Саме з цієї причини діти можуть відчувати труднощі під час отримання нових

знань, умінь, навичок, обумовлені розвитком головного мозку або недостатнім урахуванням педагогами і батьками особливостей його розвитку. Дозрівання головного мозку – це процес тривалий і нерівномірний. Розвиток головного мозку йде шляхом нашаровувань і надбудов нових рівнів над старими. Загальну структурно-функціональну модель мозку як основи психіки розробив один із засновників нейропсихології Олександр Романович Лурія. Відповідно до цієї моделі головний мозок поділений на три основні блоки, кожен з яких характеризується конкретними особливостями побудови та певними ролями у виконанні різних психічних функцій.

Розглянемо детальніше, що відбувається на кожному етапі і які нейроігри можна використовувати у корекційній роботі.

Першим етапом розвитку головного мозку є розвиток I функціонального блоку мозку – енергетичного центру, який починає формуватися ще від внутрішньоутробного періоду і триває до 2-3 років. Метафорично його називають «Я хочу», тому що цей блок забезпечує регуляцію тонуусу і бадьорості, інстинкти та рефлексії, афекти (вроджені емоційні відповіді на певні ситуації: задоволення і незадоволення).

Труднощі, які виникають у дитини з порушенням діяльності I функціонального блоку: швидка втомлюваність; сповільненість чи гіперактивність; різкі зміни настрою; часті застуди.

Наступний етап розвитку головного мозку – розвиток II функціонального блоку – це період від 3 до 7-8 років. Межі визрівання залежать від соціального середовища, в якому росте дитина. Даний блок відповідає за сприймання, обробку і зберігання інформації. Ще його називають накопичувальним блоком, він забезпечує діяльність, метафорично називається «Я можу».

Через порушення функціонування II блоку у дітей спостерігається: порушення пам'яті; труднощі орієнтування у просторі.

Третій етап розвитку головного мозку відбувається з 7 до 12-15 років. У цей період активно визріває III функціональний блок мозку «Я повинен» –

забезпечує програмування, регуляцію і контроль за перебігом психічної діяльності (свідомості). Основна мета роботи цього блоку – формування плану дій, створення програми психічного акту і почергове виконання його в часі реальної поведінки. III блок формується останнім, на основі I та II. Завдяки роботі III блоку мозку ми можемо формувати програму дій; стежити за її виконанням; виправляти помилки, якщо вони допускаються; регулювати поведінку відповідно до плану.

У дітей, в яких наявні порушення діяльності III блоку, спостерігаються труднощі самоконтролю, вони не враховують загальноприйнятих норм поведінки та правил.

Розглянемо невроправи, які варто використовувати у корекційній роботі з дітьми дошкільного віку, у яких наявні тяжкі мовленнєві порушення.

Активізація роботи I (енергетичного) функціонального блоку

Дихальні вправи – оптимізують газообмін і кровообіг, заспокоюють і розвивають концентрацію уваги, сприяють загальному здоров'ю та поліпшують самопочуття. Проте не можна зловживати дихальними вправами. Варто виконувати одну вправу на занятті в положенні сидячи. Вправи «Позіхання», «Надуємо м'ячик» (покласти одну ручку дитини на груди, а другу на животик, вчити надувати животик, як м'яч), «Гарзан» (дитина вдихає носом, видихає ротом, при цьому промовляє звук [а]. легенько стукаючи себе кулачками по грудях), «Продуй двигун» (права ручка стиснута в кулачок, виставлений великий палець, ліва ручка теж у кулачку, мізинчик виставлений, поперемінно закривати пальчиками то праву, то ліву ніздрю, робити по 2 вдихи, дихання повільне, але глибоке).

Масаж та самомасаж – самомасаж волосистої частини голови, пальців рук і вушних раковин. Самомасаж носика. Діти дошкільного віку можуть зробити самомасаж вушних раковин (масажувати долонями вушка або пальчиками, починаючи з нижньої частини вух підніматися до верхньої), самомасаж носика (дитина спочатку постукує пальчиком по кінчику носа, а

потім долонею його масажує, розтирає до 1 хв). Вправи «Кільце» (по черзі з'єднувати великий палець з вказівним, із середнім, із безіменним, із мизинцем. Решта пальців вільно розставлені, поза фіксується на кожній руці. Спочатку вправу дитина виконує однією рукою, потім другою, а тоді обома руками) тощо.

Окорухові вправи застосовуються з ціллю розширення поля зору, поліпшення сприймання. Односпрямовані і різноспрямовані рухи очей і язика розвивають міжпівкульну взаємодію і підвищують енергетизацію організму. Вправа «Стежимо за предметом» (на відстані витягнутої руки дорослий показує дитині іграшку, починає рухати вліво, тоді вправо, вгору, вниз. Від середньої лінії тіла наближати іграшку до носика дитини. Вправу можна виконувати 5-7 разів, але предмет слід утримувати в крайньому положенні 3-4 секунди. Дитина сидить, голова і шия не рухається, стежить за предметом лише очима).

Розтяжки застосовуються для нормалізації тонусу. Вправа «Зірочка» (Дитина стоїть, розставивши ноги на ширині плечей, піднімає руки, одночасно починає тягнутися в різні боки), вправа «Тягнемося до сонечка» (дитина стоїть, долоні притискає одну до одної і в такому положенні піднімає ручки догори, тягнеться якомога вище), вправа «Напружилися – розслабилися» (міцно стискати кулачки і розслабляти).

Активізація роботи II функціонального блоку

Вправи, які дозволяють розвивати соматогнозис, тактильний, зоровий та слуховий гнозис, пам'ять, просторові уявлення та мовлення: «Впізнай аромат» (діти із закритими очима намагаються впізнати знайомі фрукти, овочі за запахом), «Чарівний мішечок» (діти намагаються впізнати геометричні фігури, знайомі іграшки на дотик у мішечку), «Впізнай звук» (дошкільникам педагог пропонує послухати записи різних звуків і відгадати їх: побутових приладів, звучання музичних інструментів тощо), «Знайди скарб» (за вказівкою логопеда дитина шукає скарб: «Зроби два кроки прямо,

один крок вправо, один крок назад і т. д.), малювання фігур по крапкам, домальовування деталей.

Активізація роботи III функціонального блоку головного мозку

- Всі завдання повинні мати чіткі правила.
- Чим молодша дитина, тим більш детальною і чіткою має бути інструкція, а найкраще – наочна демонстрація.
- Важливо розуміти різницю між програмами «Роби, як хочеш», «Роби так, як я», «Кинь у стінку м'яч», «Влуч м'ячем у синій куток на стіні».

Ігри та вправи на розвиток III функціонального блоку

Важливу роль у розвитку довільної регуляції дитини відіграють різноманітні ігри: народні фольклорні ігри, лото, картки, класики, танці тощо. Вправа «Повтори» (педагог показує дитині серію рухів рук (2 – 4), дитина повинна відтворити у такому ж порядку). Вправа «Серія перехресних рухів» (дитина ліктем правої руки має торкнутися коліна лівої ноги і навпаки, плеснути в долоні). Вправа «Глуха інструкція» (педагог показує дитині зразок певних символів, розташованих у заданому порядку, пропонує дошкільнику роздатковий матеріал і дитина повинна зрозуміти логіку виконання завдання і викласти за зразком свої символи). Вправа «Детектор помилок» (логопед навмисне робить помилки, дитина виправляє). Вправа «Нісенітниця» (дитина на малюнку повинна знайти помилки, які допустив художник).

Оскільки ведучою діяльністю у дошкільному віці є гра, то і заняття мають проходити в ігровій формі. Саме у грі діти проявляють свій характер, переживають емоції, можуть скинути напругу, проявити себе повністю, навіть взяти ініціативу в свої руки. Дуже важливо створити на занятті доброзичливу атмосферу, виключити з поля зору відволікаючі предмети (телевізор, телефон тощо).

Нейроігри можна проводити у будь-який час як динамічну паузу чи як частину заняття. Тривалість занять має бути 3-5 хвилин, протягом дня 25 хвилин.

Дошкільний період дитинства – найкращий час для нейропсихологічних занять, оскільки всі системи мозку й організму ще дуже пластичні. Тому і результати не заставляють себе чекати, якщо заняття будуть регулярні. А нагородою всім зацікавленим дорослим буде сяюче радістю від власних успіхів обличчя дитини.

Список використаних джерел:

1. Визель Т. Г. Основы нейропсихологии. Теория и практика. 2-е издание. Переработанное, расширенное. – Москва: Издательство АСТ, 2021. – 544 с.
2. Колганова В. С., Пивоварова Е. В. Нейропсихологические занятия с детьми: В 2 ч. Ч 1. – Москва: АИРИС-пресс, 2015. – 416 с.
3. Праведникова И. И. Нейропсихология. Игры и упражнения. – Москва: АИРИС-пресс, 2018. – 112 с.
4. Семенович А. В. Нейропсихологическая коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза: Учебное пособие. – Москва: Генезис, 2007. – 474 с.